

*Arvestan diplomitööna
Kleemann*

Aino Kübarsepp

K. V.
TARTU ÜLIKOOL
KIRJASTUSKAMER
10 rubr 43
391
TARTU

29 IV 43

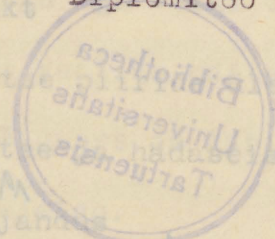
I Hädaaitse ajalooline areng 1
II Hädaaitse kaasajases olguses

H ä d a k a i t s e

1. Hädaaitse eeldused 6
2. Hädaaitse eeldused 9

Diplomitöö

3. Kaitseakt 16
4. Hädaaitse eeldused 21
5. Hädaaitse eeldused 24
Kasutatud kirjandus 27

1 A 2810

I Hädaaitse ajalooline areng.

Hädaaitse ajalooline areng, mis on kirjeldatud kõikidel lehekülgedel.

kuigi erinevas määras, mitte ainult karistamatu Lk.

I Hädaaitse ajalooline areng 1

II Hädaaitse kaasajades õiguses

1. Hädaaitse seisund ja moiste 6

2. Hädaaitse eeldused 9

3. Kaitseakt 16

4. Hädaaitse piiride ületamine 21

5. Hädaaitse ja hädaseisund 24

kasutatud kirjandus 27

Hädaaitse ajalooliselt esinev faas - hädaaitse kui surmavastu võetud kõikide autori- te poolt ja enamik autorid viivad selle instituudi arengu tagasi varitssele. Üldpõhimõtteliselt oli see karistamatu tõus õiguses, geresani rahvaste

1 Lisst, Lehrbuch des deutschen strafrechts, Berlin 1921, lk.144.
2 Kar. Verstoß und schuld im strafrecht, Berlin 1903, 131, lk.127
3 Stiel, deutsches strafrecht, Berlin 1923, 1, lk.102

I Hädakaitse ajalooline areng.

Hädakaitset on tunnustatud kõikidel aegadel, kuigi erinevas ulatuses, mitte ainult karistamatu, vaid ka õiguspärase teona. Ses mõttes on õige Cicero tuntud väljendus "non scripta, sed nata lex", mida tsiteerivad kõik aurotid. Kahelda võib aga selles, kui sel alusel püütakse väita, et hädakaitse polegi ajalugu ega võigi olla ajalugu, nagu arvab Geib. Täpsem vaatlus näitab siiski, et hädakaitse positiivses õiguses on läbinud rikkaliku ja tähtsava arengujärgi.¹ helepanuväärse ajaloo.

Hädakaitse ajalooliselt esimene faas - hädakaitse kui surmamine on tunnustatud kõikide autorite poolt ja enamik autoreid viivad selle instituudi arengu tagasi veritasule.² Üldpõhimõtteliselt oli see karistamatu rooma õiguses, germaani rahvaste

¹ Liszt, Lehrbuch des deutschen Strafrechts, Berlin 1921, lk.144.

² Bar, Gesetz und Schuld im Strafrecht, Berlin 1909, III, lk.127

Hippel, Deutsches Strafrecht, Berlin 1925, I, lk.102

juures kui ka hilisemates maa- ja linnaõigustes. sest Rooma õigus pakub meile küll arvukaid allikakohti, mis käsitlevad vägivaldse ründe vägivaldset tõrjet, kuid vaatamata üldistele väljendustele (vim vi repellere licet) puudub sääl hädakaitse üldine mõiste. Arenemata instituudina kuulus see tsiviilõigusliku omaabi juure. Samuti pole ka vanimas saksa õiguses hädakaitse lahutatud kättemaksust ja tapmisõigusest.³ Hädakaitse vanimal ajajärgul oli lihtsalt vaba inimese surmamine teise poolt, kellele tungiti kallale tapmise eesmärgiga. Muidugi oli see kitsapiiriline instituut, sest avalikõiguse sfääri kuulus rooma õiguses ainult vaba inimese elu kaitsmine, kuna kehavigastus, vargus jne. kuulusid veel kaua eraõiguse alasse. Hädakaitse oli lubatud ainult kallaletungi vastu elule (siiski ka kehale, mis alati võis ohustada ka elu) ja sugulisele puutumatusel.⁴ Kuid nagu

³ Liszt, op.cit., lk.144

⁴ Bar, op.cit., lk.126

⁵ Hippel, op.cit., lk.72

õeldud, ei saa sel ajastul rääkida veel hädakaitsest
kaaseja mõttes. ⁵lik ja nõukasse, et ainult relvadega
kall Rooma juristide ja õigusteaduslike koolide aru-
telude mõjul, kes käsitasid omaabi "vim vi repellere
licet" loodusõigusliku instituudina, kandus see ka
Justinianuse kodifikatsiooni ja retseptiooni kaudu
edasi. Nii kohtame hiliskeskajal itaalia teaduses
kuirka saksa rahvapärases õigusliteratuuris juba
lõplikku ja väljakujunenud hädakaitse kujundust, na-
gu seda kriminaalõiguse üldõpetuses pole sageli
leida. Nii võis juba Hans von Schwarzenberg, tuntud
1532.a. õiguskodeksi CCC autoreid, õpikutaolise
avaruse ja kindlusega tuvastada mitte ainult häda-
kaitsemõistet, ⁵vaid lahendada ka üksikküsimusi. ⁶si-
Külletunneb ka tema, nagu kogu keskaeg, hädakaitset
ainult keha ja elu päästmiseks ja käsitleb seda ka-
ristuseta surmamise juhuna. Kuid hädakaitsele
surmamisele on tõmmatud Carolinas juba kindlad piirid.

⁵ Liszt, op.cit., lk.40 jj.
⁶ Bar, op.cit., lk.133

Nii on hädakaitse lubatud ainult siis, kui taganemine pole võimalik ja nõutakse, et ainult relvadega kallaletungi tõrjutaks relvadega. Seega tuntakse ka juba hädakaitse piiride ületamist, milline juhtum oli kergemini karistatav.

Edasine areng laiendas hädakaitse lubatavust ka rünnakutele teiste õigushüviste vastu - eriti auvaranduse ja au vastu. Seoses sellega toimus teiselt poolt ka hädakaitse surmamise piiramine.

17. ja 18. sajandil nõutakse juba hädakaitse hulka käitumisena peamiselt kallaletungija haavamist, kuna surmamine oli lubatud suurte kitsendustega.

Nii on see Preisi 1794. a. maaõiguse järgi lubatud ainult riigivõimu abi puudumisel, juhul kui teisi ei saanud kallaletungi kõrvaldada. Seega on 18. saj. lõpul hädakaitse, mida siiani käsitleti ikka ühenduses surmamisega, juba lahutatud sellest seosest ja omandas talle kuuluva koha süsteemi üld-

⁶ Hippel, op.cit., lk. 202, 203

⁷ Bar, op.cit., lk. 133

riigi ideoloogias tekkimisel, millisena ta eksistees-
osas. Pärast seda kui Preisi maaõigus oli annud
riigi õigusele. Positiivne õigus ei loe sellist
hädakaitsele koha "erasüütegude" sissejuhatuses,
kõrvaldada süüteks, kuidagi 8 ab hädakaitseline
liitub sellega kogu seadusandlus. Hädakaitse
kõrvaldada süüteks kindlaksmäära-
instituuudi sisuline areng suundub nüüd kallaletungi-
tud riigi, ja lade vastus kuulub järgnevasse ossa.
ja igasuguste õigushüviste rikkumisele. Ka juba

Preisi maaõiguses on hädakaitse lubatud isiklike -
elu, keha, isikuvabaduse, sugulise puutumatus, au -
kui ka varanduslike õigushüviste ohustamise vastu. 9

Loodusõiguse kooli mõjul kujunes hädakaitse aga
kaasõiguse õiguskordades esineb häda-
piiramatuks õiguseks, kuna selle vaate järgi juhul
kaitse ühe õiguse korraldava alusena häda-
kui riiklik võim ei suuda kaitsta kodaniku julge-
seisundi, seaduse ja hädakaitse ja nõusoleku
olekut, ennistuvad sellel kõik õigused, mida ta
kõrval. Sellisena ei ole ta 10: kehtivas kri-
omas status naturalis olukorras. Feuerbachil oli
määratõiguses. Kõrvaldada süüteks ei loe 11
suur osa hädakaitse mõiste üldises kujunemises.

tegu, mis on korda hädakaitse, milline
Õigusvastasust korvaldavaks instituudiks ku-
kaitumine, mis oma tegevusega sisaldab süüteks
junes hädakaitse siiski alles 19.sajandil, õigus-
tunnuseid, tunnustatakse õigusele lubatavaks.

8 Liszt, op.cit., lk.144
9 Bar, op.cit., lk.131 jj. 45, värges l:
Hippel, op.cit., lk.253 jj. 45, värges l:
10 Bar, op.cit., lk.130
11 Liszt, op.cit., lk.144

riigi ideoloogia tekkimisel, millisena ta eksistee-
rib ka kaasajal. Positiivne õigus ei loe sellist
käitumist enam süüteks. Muidugi peab hädakaitseline
käitumine toimuma kehtivas õiguses kindlaksmäära-
tud raames, millede vaatlus kuulub järgnevasse ossa.

II Hädakaitse kaasaegses õiguses.

1. Hädakaitse seisund ja mõiste.

Kaasaegseis kriminaalõiguskordades esineb häda-
kaitse ühe õigusvastasust kõrvaldava alusena häda-
seisundi, seaduse- ja käsutäitmise ja nõusoleku
kõrval. Sellisena esineb ta ka eesti kehtivas kri-
minaalõiguses. Krs § 45 järgi "süüteks ei loeta
tegu, mis on korda saadetud hädakaitstes", millega
käitumine, mis oma teokoostiselt sisaldab süüteo
tunnuseid, tunnustatakse õiguslikult lubatavaks.

12 Saarmann-Matto, Kriminaalseadustik § 45, märge 1:
Hädakaitse olemasolu tõttu kõrvaldub siin
süüteo teokoostise oluliseim tunnusmärk -
teo kriminaalõiguslik seadusvastasus.

Seepärast räägitakse teoorias süüteo negatiivsest
 üldelemendist, mis määrab teatava süütunnuseid sisal-
 dava käitumise käsitamist mitte-süüteona. Sellise
 instituudina baseerub hädakaitse meie kriminaalõigu-
 ses ex-Vene 1903.a. kriminaalseadustikul ja esineb
 samas kujus ka Läti kriminaalseadustikus. Eestis
 sisuliselt sama seisukoht kehtib ka saksa kri-
 minaalõiguses, kuigi Saksa Kriminaalseadustikus rää-
 gitakse karistuse kõrvaldamisest (StGB, I osa, lg. 4).
 Käitumine pole karistatav, kui see oli vajalik häda-
 kaitstes. Karistatavaks teoks tuleb lugeda seaduse
 poolt karistuse ähvardusel keelatud tegu. Põhjusi,
 mis kõrvaldavad karistuse, käsitletakse I osa 4. lõi-
 kes ja nendeks on süü ja objektiivse õigusvastasuse
 puudumine. Hädakaitstes on meil tegemist õigusvas-
 tasuse puudumisega. Tõeline hädakaitse väljastab

-
- 13 Frank, Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich
 nebst dem Einführungsgesetz, Tübingen
 17 Hinber, 1931, lk.136
 14 Frank, op.cit., lk.159
 15 Frank, op.cit., lk.1
 16 Frank, op.cit., lk.136

19
 õigusvastasuse, kuna arvatav (putatiiv-) hädakaitse
 jätab teo õigusvastasuse püsima, kuna süü võib olla
 17
 väljastatud.

Hädakaitse mõiste on kujunenud kaasaja eriõiguskordades ühtlaseks. Teda võib defineerida kui vajalikku kaitset kaasaegse õigusvastase ründe tõrjumiseks. Nii on see sõnastatud ka kehtivas KR§ 45: "Süüteks ei loeta tegu, mis saadetud kord hädakaitse juures enese või teise inimese isikulise või vaurandusliku hüve vastu sihitud seadusvastase kallalekippumise korral", mida kommenteeritakse: "Hädakaitse on kaasaegsele kriminaalõiguslikult seadusvastasele kallaletungile vajalik (ja lubatav) tõrje kallaletungijale isikulise õigusvara rikke tekitamise abil." 18

Ka Saksa kriminaalseadustikus sisaldab hädakaitse samu mõistetunnuseid: "Hädakaitse on kaitse, mis on vajalik, et tagasi tõrjuda kaasaegset õigusvastast

17 Hinüber, Strafrecht nach neuestem Stande unter Berücksichtigung des kommenden Rechts, I, lk.36.

18 Saarmann-Matto, op.cit. § 45, märge 2. Kas ainult isikulise õigusvara rikke tekitamine

19
 rünnet endalt või teistelt."

Hädakaitse juures tuleb eraldada kaht elementi:
 rünnet ja kaitset, mida käsitleme eraldi.

2. Hädakaitse eeldused.

Hädakaitse teostamise eelduseks on rünne (keh-
 tiva krs terminoloogia järgi "kallalekippumine")

teise isiku isikuliste või varaliste õigushüvistele. 20

rünne on iga kehtiva õigusega kaitstud õigushüvise
 tahtlik ohustamine positiivse tegevusega. 21

ei ole nõutav, et rünne oleks antud lõppkujul, vaid
 piisab sellest kui esineb tõeline, vahetu hädaoht

22
 ründeks. Seejuures on ründe mõiste piiriteldud
 veel mitmete nõuetega.

kuulub hädakaitse, on kaheldav. Selle
 kohta lk.17

19 Frank, op.cit., lk.159

20 Liszt, op.cit., lk.145

21 Saarmann-Matto, op.cit., § 45 märge 3.

22 Liszt, op.cit., lk.145. Teoorias kehtib üldiselt
 seisukoht, et rünne võib esineda ainult
 positiivse tegevusena, mitte tegematusena.

23

piiril. Rünne peab olema õigusvastane. Rünne peab seega moodustama mõne süüteo koosseisu, kuigi see ei tarvitse olla süüline ega karistatav. ²⁴ Õigusvastase (seadusvastase materiaalses mõttes) ründe all tuleb mõista seega sellist rünnet, millele keh-tiv õigus omistab süütegelikke tunnuseid (nullum crimen sine lege). Seega rünne pole õigusvastane, kui eksisteerivad ²⁵ õigusvastasust kõrvaldavad alused. Siit konsekvantne järeldus, et hädakaitse pole võimalik (kuna ta eelduseks on õigusvastane rünne) õiguspäraseid ametikohuseid täitva ametniku vastu (näit. kehalise karistuse õiguse täitmise vastu), samuti mitte hädakaitse ega hädaseisundi tegevuse vastu, mis kõik kõrvaldavad käitumise seadusvastasuse. ²⁵ Loomulikult järeldub siit ka see, et häda- ²⁶ kaitse saab õigustatuks hetkel, millal hädakaitse

²³ KRS § 45: "Seadusvastane kallalekippumine",
StGB: "rechtswidriger Angriff" (Frank,

²⁶ Liszt, op. cit. lk. 161)

²⁴ Saarmann-Matto, op. cit., lk. 36, märge 3
Liszt, op. cit., lk. 145

²⁵ KRS § 44-47, Liszt, op. cit., lk. 145

piiride ületamine teeb iseendast õiguspärase ründe õigusvastaseks. Kui alluv teotseb õiguspäraselt ülemuse käsul, siis on hädakaitse võimalik ainult viimase vastu. Ründe õigusvastasus jääb püsima muidugi neil juhtudel, kus üksikul isikul on isiklik karistuskõrvaldav privileeg (rahvaesindajail, saadikul jt.) ja hädakaitse nende õigusvastase ründe vastu on lubatav. ²⁶ Edasi on täiesti konsekvantne, et ründe subjektiks võib olla nii süüdiv kui ka süüdimatu isik, kuna on nõutav ainult ründe õigusvastasus. Nii on see kehtivas kriminaalõiguses, kuna see peale nr 3 § 44-47 (seaduse- ja käsutäitmine, hädakaitse, häda- ²⁸ seisund, kõlbmatu objekt) muid õigusvastasust kõrvaldavaid aluseid ei tunne, ja samuti saksa kriminaalõiguses. ²⁷ Seega on rünne õigusvastane vaatamata sellele, kas rünne teostatakse ettevaatamatult või

²⁶ Liszt, op.cit., lk.145

²⁷ Liszt, op.cit., lk.145

kas ründe teostaja on süüdiv või mitte. Nii on hädakaitse lubatud alaealiste, vaimuhaigete ja kõigiteiste, "kes oma teo iseloomust ja tähendusest ei võinud aru saada või juhtida oma tegevust" (Krs § 39), õigusvastase ründe vastu. Sama on kehtiv ka ründaja eksituse juures, mis ei lase välja paista ründe õigusvastasust. Ka kõik muud tingimused, nagu süü^Svärvatavuski, ei oma hädakaitse juures tähtsust, kui nad kehtiva õiguse järgi ei kõrvalda õigusvastasust. Nagu esitab Liszt, ei kaota hädakaitse õigust ka see, kes näiteks kihutas vaimuhaige ründele ja kelle tahtlus oli suunatud sellele, et ründajat tappa hädakaitstes.

28

Kas ka loomade rünne loob hädakaitse seisundi, on vaieldav küsimus. Teoorias on siiski tunnustatum seisukoht, mille järgi loomade iseseisva kallale tungi korral tuleb tunnustada hädaseisundi olemas-

28 Liszt, op.cit., lk.145

ahva²⁹ava ründe vastu (kui ei eksisteeri vahetus ha-
olu.
daohu ründes).

2. Rünne peab olema kaasaegne, s.o. vahendi-
Vahend on küsimus, kas 30
tult eel olema või juba alanud. Teotseja häda-
olukorra ka mitmesugused kaitsevahendid tulevase
kaitses ei tarvitse oodata ära ründe algust ja
kahjustuse vastu, nagu palapüünised, iselaskjad,
võib tõrjuda algavat või juba alanud, kuid jatku-
hundi augud jm. Liszt³¹ järgi on need lubatud, kui-
vat rünnet. Rünne peab eel olema või toimuma, ei
võrd need ei olema vaja 31. kaitse piire. Lubam-
tohi aga olla lõppenud. Ründe kaasaegsus ei al-
tud on need ka kehtiva sõjaväeõiguseadustikuga, nagu
ga seega õigusvastase ründe algusega, vaid ajali-
margivad koostatorid. Järgi on selge, et ka
selt vahetu hädaohu algusega. Ründe kaasaegsuse
neil juhtudel peavad eksisteerima kõik hädakaitse
lõppmomentiks tuleb lugeda ründe lõpuleviimise või
eeldused - seega ka ründe kaasaegsuse nõue.
lakkamise hetke. Muidugi ei kuulu siia ründe kat-
Lubamatu on hädakaitse ründe vastu
kestamine, peatamine, kui see hiljem jätkub. Neis
(pärast ründe kaasaegsuse lõppemist), s.o. kui
ajalisel piiril (kaasaegsuse nõue) on hädakaitse
kehtiva õiguse kehtivuse järgi ründe lõpp
lubatud. Lubamatu on hädakaitse seega tulevikus
on juba aset leidnud. Tähelepanu tuleb siin

küsimus varguse ja röövimise kohta. Liszt²⁹
²⁹ Liszt, op.cit., lk.145. Sama seisukoht on tun-
nustatud meie KrS-ga (Saarmann-Matto,
lk.36, märge 3. See vana vaidlusküsi-
mus on nüüd lahendatud positiivse sea-
³⁰ Liszt, dusandlusega (BGB § 227 ja 228), kuid
³¹ Rünne: nagu märgib Liszt, ebarahuldavalt. Kuna
³² Liszt, ainult hädaseisundi tegevuselt nõutakse
³³ Saarmann väärtuslikuma hüve kaitsmist, siis to-
³⁴ Liszt, hib last, kes ohustab varandust, lasta
ilma pikemata maha, koera aga ainult

ahvardava ründe vastu (kui ei eksisteeri vahetus hä-
lõppmomentina käsitada hetke, millal asi on läinud
daohtu ründes).

varga tegelikku valdusse, siis peaks hädakaitse
Vaieldav on küsimus, kas loovad hädakaitse
pärast seda olema lubamatu või peaks selle kohta
olukorra ka mitmesugused kaitsevahendid tulevase
olema teatud erand. See küsimus varguse lõppmomen-
kahjustuse vastu, nagu jalapüünised, iselaskajad,
dist on iseenestist loomulik. Teoorias on seda
hundiaugud jm. Liszti järgi on need lubatud, kui-
küsimust siiski lahendatud ka teisiti. Ni³² ole
võrd need ei ületa vajaliku kaitse piire. Luba-
Liszti järgi varguse täide viidud asja tegeliku
tud on need ka kehtiva kriminaalseadustikuga, nagu
hoaramisega, vaid asja v³³ e mardamisega. Selle
märgivad kommentaatorid. Kuid on selge, et ka
seisukoha järgi on hädakaitse põgeneva varga vas-
neil juhtudel peavad eksisteerima kõik hädakaitse
tu lubatud niikaua kui omaniku velve asja üle
eeldused - seega ka ründe kaasajegsuse nõue.
pole lõplikult surnud.

Lubamatu on hädakaitse lõpetatud ründe vastu

3. künne peab olema suunatud olemasoleva
(pärast ründe kaasajegsuse lõppmomenti), so. kui
õigushüvise vastu. Märgatavate õigushüviste
kehtiva õiguse määratluse järgi kahjustuse lõpp
vahel ei tee positiiv³⁴ seadused vahet. Selleks
on juba aset leidnud. Tähelepanu väärrib siin
võib olla ka iga teise isiku õigushüvis. On eba-
küsimus varguse ja röövimise kohta. Kui varguse
õige hädakaitset piirata ründega isiku ja oman-

duse vastu ka kõigi teiste õigushüviste kaitseks
väärtslikuma hüve korral.

³⁰ Liszt, op.cit., lk.146; Hinüber, op.cit., lk.37

³¹ Hinüber, op.cit., lk.37

³² Liszt, op.cit., lk.146. Saarman-Matto, Krs

³³ Saarman-Matto, op.cit., lk.36, märke 4.

³⁴ Liszt, op.cit., lk.146.

³⁷ Liszt, ibidem

lõppmomen-dina käsitada hetke, millal asi on läinud
 varga tegelikku valdusse, siis peaks hädakaitse
 pärast seda olema lubamatu või peaks selle kohta
 olema tehtud erand. See käsitus varguse lõppmomen-
 dist on iseendast loomulik. Teoorias on seda
 küsimust siiski lahendatud ka teisiti. Nii pole
 Liszt'i järgi vargus täide viidud asja tegelikult
 haaramisega, vaid asja valve murdmisega. Selle
 seisukoha järgi on hädakaitse põgeneva varga vas-
 tu lubatud niikaua kui omaniku valve asja üle
 pole lõplikult murtud.

3. Künne peab olema suunatud olemasoleva
 õigushüvise vastu. Künnetavate õigushüviste
 vahel ei tee positiivsed seadused vahet. Selleks
 võib olla ka iga teise isiku õigushüvis. On eba-
 õige hädakaitset piirata ründega isiku ja oman-
 duse vastu: ka kõigi teiste õigushüviste kaitseks

35 Ka meie KRS käsitus: vt. Saarmann-Matto, KRS

39 Hindube § 548, märke 3.

36 Liszt, op.cit., lk.146

37 Liszt, ibidem

olgu üksikisiku või isikute kogup, on hädakaitse tu-
 lubatud. Nehtivas õiguses on need õigushüvised is ak-
 piiratud isikuliste ja varaliste tunnustega, mis
 on aga küllalt avar piiritlus ja mahutab kõiki
 õigushüviseid. ainult tegevus või ka tegevatus, peab
 luges mis puutub ründe vahendisse, siiste ei määrit-
 leta seda positiivses õiguses. On aga tunnustatud
 vaade, et ründe vahendiks võib olla ka loom. 38
 kerge hädakaitse lubatavus pole sõltuv rünnatud
 hüvise väärtusest ja hädakaitset õigustab ka täht-
 susetu kahju. 39

3. Kaitseakt.

Kaitseakt hädakaitstes on tegu, mis on korda
 saadetud õigusvastase ründe tõrjumiseks. Hädakait-
 set teostatakse seega tõrje kaudu, milleks on

38 Saermann-Matto, op.cit., lk.36, märge 3. see siis-

39 Hinüber, op.cit., lk.36: tõrje on kallaleto-
 gijale isikulise õigusevõra rike teki-
 tomise tegevuse läbi

41 Hinüber, op.cit., lk.37; Wiest, op.cit., lk.146

ründaja mingi õigushüve kahjustamine. Selle all tuleb mõista tagajärjega seotud tahteteondust, mis aktiveerub välisilmas. Kuigi teoorias pole täiesti üksmeelselt lahendatud küsimus, kas kaitseaktina on käsitledav ainult tegevus või ka tegevatus, peab lugema tõrjena võimalikuks nii tegevust kui ka tegevatus, kui viimane saab esineda kaitseaktina. Et viimane kaitseaktina esineda ei saa, see ei ole kergesti tõestatav. teine isik (hädasabi). Mõningas seadus. Hädakaitse kaitseakt, tõrje, peab vastama mitmetele nõuetele, mis teoorias ja praktikas on lahendatud enam-vähem ühtlaselt. Tõrje võib olla suunatud ainult ründaja enda vastu ega tohi olla suunatud kolmanda isiku vastu. Tõrje teoks võib olla igasugune ründaja isikuliste (elu, keha, aju jm.) ja varaliste õigushüviste kahjustamine. Ka kolmandale isikule kuuluva

40 Saarmann-Matto, § 45 märke 4 väljendatakse siiski sõnaselgelt: tõrjeks on kallaletunnivahendi riigijale isikulise õigusra rike tekitamine tegevuse läbi

41 Hinüber, op.cit., lk.37; iszt, op.cit., lk.146

ründevahendi kahjustamine kuulub hädakaitse mõiste
 42
 alla. Isik oluline pole siin seega see, kas ründaja
 omab vahendi üle omandiõigust, vaid piisab sellest,
 kui asi on tema valduses. Kolmanda isiku kahjustami-
 ne tõrje otstarbel võib olla aga karistamatu ainult
 43
 hädaseisundis. kohta.

2. Tõrje subjektiks võib olla nii isik, kelle
 46
 õigushüviste vastu rünne suunatud (hädakaitse otseses
 mõttes), kui ka iga teine isik (hädaabi). 44 47
 Mõningas seadusandluses ja ka doktriinis käsitletakse mõle-
 maid juhte sageli eriinstituitidena, kuna meie keh-
 tivast kriminaalõiguses kuuluvad mõlemad hädakaitse
 mõiste alla (KRS § 45). Kaitsja kohta hädaabis pole
 seadustikes tavaliselt mingeid kitsendavaid sätteid,
 millega tõrjet võib teostada iga isik, kes märkab
 rünnakut ja on võimeline tõrjet teostama. Teoorias

43 Liszt, op.cit., lk.146

42 Saarmann-Matto, § 45 märge 4 loeb hädakaitse mõis-
 te alla ainult isikuliste õigushüviste kahjusta-
 45 mist: "Tõrje teoks võib olla ükskõik millise kal-
 46 laletungija isikulise (mitte varalise) õigusvara
 47 rike vajalikkuse piires". Miks ei kuulu aga ründe-
 48 vahendi rikkumine hädakaitse mõiste alla? Vt.
 Liszt, op.cit., lk.146.

on kujunenud vaade, mis on täiesti konsekventne, et isik võib rünnatu eest teostada kaitset ka siis, kui viimane ei märkagi rünnet või kui märkabki, kuid ei soovi tõrjet teostada. See sobib ka kehtiva õiguse raamesse, mis ei tee mingeid kitsendusi hädaabis kaitse kohta.

3. Kaitseakt peab olema ründe vajalik tõrje, s.o. ta ei tohi ületada tingimatult vajaliku piire. Tõrje peab olema küllaldane, kuid mitte liialdatud. See vajalikkuse mõõt (moderamen inculpatae tutelae) on määratud ründe ägedusega. Hädakaitse õiguspärasus ei nõua aga kaitstava hüve suuremat väärtuslikkust. Kui ründe iseloom ja tõrje vajadus nõuavad, võib väärtuslikumat hüvist kahjustada vähemväärtusliku kaitseks. Kaitsetegevuse subsidiaarsus pole

-
- 43 Liszt, op.cit., lk.146
 44 Hinüber, op.cit., lk.37, Liszt, op.cit., lk.146
 45 Hippel, op.cit., II, lk.203
 46 Liszt, op.cit., lk.147; Hinüber, op.cit., lk.37
 47 Saarmann-Matto, op.cit., lk.36, märge 4
 48 Liszt, op.cit., lk.147

49 nõutav. Tõrje vajalikkus on seega faktiküsimus, 50
 ja rajaneb rahva õigustundel, mis on mõõdupuuks,
 kuivõrd kaitse on vajalik ja ka selleks, kas kaitse 51
 on üldse nõutud.

52
 4. Kaitse nõuab kaitsetahet. Teoorias esi-
 neb kahte liiki vaateid - nn.subjectiivne teooria,
 mille järgi kaitseaktina võidakse käsitada ainult
 sellist käitumist, mis on toimunud kaitse eesmär-
 giga ja nn.objektiivne teooria, mille järgi kaitse-
 aktina on käsiteldav igasugune käitumine, vaatamata
 kas see teostus kaitse eesmärgiga või mitte. Saksa
 kriminaalõiguses kehtib subjektiivse teooria seisus-
 koht. 53 Meie kehtivas õiguses seda pole väljendatud,
 kuid kaudselt võib seda tõlgendada KRÕ terminoloo-
 giast, kus tarvitatakse sõna "kaitsja".

49 Liszt, op.cit., lk.147: nii näiteks põgenemise
 võimalusega ei lülitu välja hädakaitse
 õiguspärasus

50 Saarmann-Matto, op.cit., lk.36, märges 4

51 Hinüber, op.cit., lk.37

52 Hinüber, ibidem

54 Hinüber, ibidem

55 Saarmann-Matto, op.cit., lk.36, märges 5.

Kas kaitse tekitab suuremat kahju kui on tekitatud ründega, see ei ole tähtis. Seega pole mingit kahju suhtepärasust ega hindamist.

53

4. Hädakaitse piiride ületamine.

Hädakaitse piiride ületamine (ekstsess) leiab aset siis, kui hädakaitse eeldused on objektiivselt antud, kuid lubatud kaitse piiridest ülestamine.

toimub, 54

Hädakaitse piiridest ülestamine eeldab seega vähemalt (objektiivse) hädaohu olemasolu, olgugi tulevikus või möödunud.

55

Hädakaitse piiridest ülestamine on teostatav kas ajalisel, rikkudes kaasaegsuse nõuet või aja vahendite suhtes, tarvitades ülemäärast vahendit (rikkudes vajalikkuse nõuet).

Viimasel juhul raagitakse kaitseakti liialdamisest.

Niipea kui vajaliku kaitse nõuded on ületatud, allub

53 Hinüber, op.cit., lk.37

54 Hinüber, ibidem

55 Saarmann-Matto, op.cit., lk.36, märge 5.

see kui õigusvastane tegevus üldistele reeglitele, kusjuures erimaade seadusandlus võib lahendada hädakaitse piiride ületamise karistatavust mitmeti.
 res Eesti Krs § 45 lõike 2 järgi on hädakaitse piiridest üleastumine kaitse liialdamise või ebaõigel ajal tarvitamise teel karistatav ainult seaduses eriti ettenähtud juhtudel. Hädakaitse piiridest üleastumine seega üldreeglina vabastab karistusest (erand. § 425 ja 436), kuigi ei kõrvalda kriminaalõiguslikku seadusvastasust. ⁵⁶ Kuigi siin hädakaitse puudub ja toimepandud tegu on käsitatav süüteona, on karistatavuse küsimus lahendatud teisiti kui teiste süütegude puhul. See on seletatav õiguspoliitiliste kaalutlustega, kuna arvatakse, et rünnatav isik ei oma ründe ajal küllalt tasakaalu kaitse õigeaegsuse ja vajalikkuse nõuete täitmiseks oma käitumisega. Brandid, mille järgi hädakaitse piiridest üleastumisel toimepandud süü-

⁵⁶ Saarmann-Matto, op.cit., lk.36, märge 5.

teod on karistatavad, moodustavad KrS § 425 ja 436, mis karistatavatena loetlevad tapmist ja tahtlikku raske või üliraske kehavigastuse tekitamist, kusjuures on tingimuseks, et ründe eesmärgiks ei olnud kaitsja surmamine, vägistamine ega raske või üli-⁵⁸ raske kehavigastuse tekitamine. Kui aga viimased tunnused on antud, siis pole ka needki § 425 ja 436 loetletud süüteod karistatavad. Karistatav häda- kaitse liialdus on meie õiguses seega küllalt privilegeeritud. ⁵⁹ Sellist käitumist kui vastavat süüte Saksa õiguses on hädakaitses piiride ületamise karistatavus lahendatud teisiti. Põhimõtteliselt on hädakaitses piiride ületamine karistatav, alludes ⁵⁷ õigusvastase tegevusena üldistele reeglitele.

⁵⁸ 5. Hädakaitses ja hädaseisund.

Karistus võib siiski saada erandjuhtudel kõrvaldatud, mille moodustab StGB § 53 lg.3, mille järgi hädakaitses piiride ületamine on karistamatu, kui ⁵⁹ ~~datud ega saanud kehtivaks. Mõlemad institutid~~

57 Liszt, op.cit., lk.147
Hinüber, op.cit., lk.37

58 Liszt, op.cit., lk.147

59 Frank, op.cit., lk.164

kaitsja käitus ärevuse, hirmu või kartuse mõjul. Kuigi siin on tegemist õigusvastase tegevusega, lisandub siin isiklik karistuskõrvaldav alus. Teistele tundeliigutustele peale loetletude aga hädakaitse piiride ületamist ei saa laiendada. Teoorias tuntakse veel arvatavat ehk nn. pu-tatiiv-hädakaitset, kus isik ainult arvab, et hädakaitse eeldused on antud ja teostab hädakaitset. Meie arvates sellist hädakaitse liiki ei tunne ja järe-likult käsitab sellist käitumist kui vastavat käit-süütegu. Karistatav on see samuti ka saksa krimi-naalõiguses. Hädaseisundis pöördumine on suunatud hädakohta mitte põhjustanudliku õigushüvieste kahjus-tamiseks.

5. Hädakaitse ja hädaseisund.

2. Hädaseisundilise käitumise lubatavuse üks

põhin Teoorias on vaadeldud hädakaitset hädaseisundi erijuhuna. See seisukoht pole siiski küllalt põhjen-datud ega saanud kehtivaks. Mõlemaid institute

58 Liszt, op.cit., lk.147

59 Frank, op.cit., lk.164

tuleb teravalt eristada, milleks on olulised järgmised momendid: seisundi puhul on oluline päästetava ja kl. Hädakaitse on õiguse kaitse võiv taastamine ebaõiguse vastu, kuna hädaseisundis seda õigust kaitsakse teise õiguse kulul. Hädaseisund nõuab ikka õigustatud hüviste kollisiooni ja kui õiguskord ohustatud hüvist ei kaitse, siis on väljastatud ka hädaseisundi mõiste. Hädakaitse juures toimub kaitse aga ikka ebaõiguse vastu, kuna õigusvastane rünne on hädakaitse eelduseks. Hädakaitse juures on kaitseakt seepärast suunatud ikka õigusvastasele ründajale, kuna hädaseisundis päästeakt on suunatud hädaohu mittepõhjustanud isiku õigushüviste kahjustamisele.

2. Hädaseisundilise käitumise lubatavuse üks põhinõudeid on subsidiaarsus, s.o. hädaseisundis käitumine on lubatud ainult siis, kui ohtu ei saa

61

tõrjuda milgi muul teel. Hädakaitse puhul aga

⁶² Liszt, op.cit., lk.150.

⁶⁰ Liszt, op.cit., lk.150

⁶¹ Liszt, ibidem

nagu nägime, see nõue ei ole kehtiv.

3. Hädaseisundi puhul on oluline päästetava ja kahjustatava õigushüvise väärtuste vahekord - nimelt peab päästetav hüvis olema väärtuslikum kui kahjustatav. Hädakaitse juures see nõue jällegi

ei kehti, kuna siin võib kahjustatav hüvis olla ka väärtuslikum.

3. L. von Bar	Gesetz und Schuld im Strafrecht III, Berlin 1909.
4. R. Hippel	Deutsches Strafrecht I, Berlin 1925.
5. R. Frank	Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich nebst dem Einführungsgesetz, Tübingen 1931.
6. K. Jaarmann-Kaarto	Kriminaalõigustik, Tallinn 1937.

⁶² Liszt, op.cit., lk.150.

Kasutatud kirjandus:

1. Franz von Liszt Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, Berlin und Leipzig, 1921.
2. O.L. von Hinüber Strafrecht nach neuestem Stande unter Berücksichtigung des kommenden Rechts, Leipzig 1938.
3. L. von Bar Gesetz und Schuld im Strafrecht III, Berlin 1909.
4. R. Hippel Deutsches Strafrecht I, Berlin 1925.
5. R. Frank Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich nebst dem Einführungsgesetz, Tübingen 1931.
6. K. Saarmann-K. Matto Kriminaalseadustik, Tallinn 1937.